

Nevmerzhitsky gegn Úkraínu

Dómur frá 5. apríl 2005

Mál nr. 54825/00

3. gr. Bann við pyndingum

5. gr. Réttur til frelsis og mannhelgi

38. gr. Rannsókn máls og sáttaumleitanir

Gæsluvarðhald. Aðbúnaður fanga. Tímalengd varðhalds. Skylda ríkis til að leggja fram gögn.

1. Málsatvik

Kærandi, Yevgen Ivonovych Nevmerzhitsky, er úkraínskur ríkisborgari, fæddur 1970. Hann var áður útibússtjóri í einu bankaútibúa Polvtava Bank í Kíev. Á tímabilinu frá 8. apríl 1997 til 22. febrúar 2000 var hann úrskurðaður í gæsluvarðhald í tengslum við lögreglurannsókn þar sem hann var grunaður um ólöglegar gjaldeyrisfærslur, þjófnað, skattsvik, misnotkun opinbers valds og fjársvik og skjalafals í opinberu starfi.

Fyrsti varðhaldsúrskurðurinn var kveðinn 8. apríl 1997 en Varðhaldið var síðan framlengt fimm sinnum af þeim saksóknurum sem fóru með málið, um 6 til 18 mánuði í senn. Þann 1. nóvember og 16. desember 1999 höfnuðu borgardómur Kíev og áfrýjunarréttur beiðni kæranda um lausn úr varðhaldi, jafnvel þótt vistun hans hefði þegar verið komin fram úr þeim tíma sem varðhald má lengst vera að lögum. Á meðan varðhaldi kæranda stóð fór hann í hungurverkfall nokkrum sinnum, en var þá neyddur matur ofan í hann. Hann var vistaður, ásamt 12 öðrum, í 7 fermetra klefa þar sem ekki var vatn að fá til drykkjar né þvottar. Einnig fékk hann ýmsa húðsjúkdóma vegna þess að flær og höfuðlús voru í rúminu. Þann 1. apríl 1999, meðan hann var enn í hungurverkfalli, var hann færður í einangrunarklefa. Klefinn, sem var 7 fermetrar að stærð, var rakur með blautum steypuveggjum og auk þess ekki loftræstur. Fékk kærandi ekki að fara reglulega í gönguferðir utandyra.

Þann 19. febrúar 2001 var kærandi m.a. sakfelldur fyrir skjalafals í opinberu starfi, meiriháttar skjalafals og misbeitingu valds. Hann var dæmdur í 5 og 1/2 árs fangelsisvist og allar eigur hans voru gerðar upptækar. Á grundvelli sakaruppgjafarlöggjafar frá 11. maí 2000 og vegna þess að kærandi hafði þegar verið í haldi í 2 ár, 10 mánuði og 15 daga, þurfti hann ekki að afplána dóminn.

Eftir að kærandi var látinn laus 23. febrúar 2000 var hann lagður inn á borgarsjúkrahúsið í Kíev þar sem hann dvaldist til 17. mars 2000. Hann hefur síðan verið áfram í lækni meðferð.

2. Meðferð málsins hjá Mannréttindadómstólnum

Kæran

Kærandi taldi að brotið hefði verið gegn réttindum sínum skv. 3. gr. vegna aðbúnaðar hans í varðhaldinu, sérstaklega hvað varðaði einangrunarklefan. Þá var honum meinað um nægilega lækni meðferð og matur var neyddur ofan í hann meðan hann var í hungurverkfalli. Hann taldi einnig að brotið hefði verið gegn 1. og 3. mgr. 5. gr. hvað varðar lengd þess tíma sem hann var hafður í haldi og að vistun hans hafi ekki verið í samræmi við lög.

Niðurstaða

Um 38. gr. : Dómstóllinn tók tillit til þess að úkraínska ríkið lagði ekki fram ýmis mikilvæg gögn varðandi heilsufar kæranda, ákvarðanir um að framlengja varðhald hans og ákvarðanir um að neyða mat ofan í hann. Ríkið gaf ekki heldur neinar haldbærar skýringar á neitun sinni við að svara ýmsum spurningum dómstólsins eða að leggja fram viðeigandi gögn, ákvarðanir og læknskýrslur. Dómstóllinn taldi sig geta dregið ákveðnar ályktanir af hegðun ríkisins. Þótt hafðir væru í huga erfiðleikar þeir sem voru við að upplýsa staðreyndir taldi dómstóllinn, í ljósi mikilvægis þess að ríki aðstoði við framkvæmd sáttmálans, að úkraínska ríkið hefði ekki uppfyllt skyldur sínar skv. 1. mgr. 38. gr. um að aðstoða dómstólinn á allan veg við að upplýsa staðreyndir málsins.

Um 3. gr. : Dómstóllinn leit til þess að hann gat ekki upplýst með vissu um þær aðstæður sem kærandi þurfti að þola í varðhaldi sínu, en langt var um liðið. Hins vegar, þegar tekið var tillit til þess að

yfirlýsingar kæranda voru stöðugar, ítarlegar og í aðalatriðum í samræmi við upplýsingar um aðbúnað varðhaldsfanga í Úkraínu sem hefur verið skoðaður af nefnd Evrópuráðsins um varnir gegn pyndingum og mannréttindafulltrúa úkraínska þingsins. Þar sem úkraínska ríkið gerði heldur engar athugasemdir við þessar yfirlýsingar taldi dómstóllinn að kærandi hefði verið vistaður við aðstæður sem teldust vanvirðandi og því hefði verið brotið gegn réttindum hans skv. 3. gr.

Dómstóllinn taldi einnig að ástandið hefði verið gert enn verra með því að kærandi sætti agaviðurlögum sem fólust í vistun í einangrunarklefa þar sem aðstæður samrýmdust engan veginn kröfum 3. gr. Að auki staðfestu læknskýrslur sem aðilar lögðu fram, að meðan á varðhaldsvist kæranda stóð smitaðist hann af ýmsum húðsjúkdómum. Greinilegt var í ljósi læknisskoðana og innlagnar hans á spítala eftir að hann var látinn laus 23. febrúar 2000 að heilsu kæranda hafði hrakað talsvert. Þótti komin fram nægileg sönnun þess að kæranda hefði verið haldið í óheilbrigðu umhverfi þar sem ekkert tillit var tekið til lágmarkshreinlætis. Þessar aðstæður höfðu svo slæm áhrif á heilsu og líðan kæranda að dómstóllinn taldi meðferðina vanvirðandi og því brot á 3. gr.

Dómstóllinn tók sérstaklega til skoðunar þvingun kæranda til að neyta fæðu. Hann ítrekaði að aðgerð sem er talin læknisfræðilega nauðsynleg, eins og það að neyða mat ofan í mann til að bjarga lífi hans, teljist ekki í sjálfu sér ómannúðleg eða vanvirðandi. Hins vegar þyrfti að leggja fyrir sönnun um að slík aðgerð væri læknisfræðilega nauðsynleg og að ákvörðunin hefði verið tekin eins og reglur bjóða. Að auki mætti aðgerðin sjálf ekki vera alvarlegri en heimilað hafði verið í dómaframkvæmd dómstólsins varðandi 3. gr. Dómstóllinn benti aftur á að úkraínska ríkið lagði hvorki fram skriflegar læknskýrslur né ákvörðun yfirmanns stofnunarinnar, en báðar hefðu verið nauðsynlegar ef fara hefði átt að reglum varðandi það að neyða mat ofan í fanga. Þar sem ríkið sýndi ekki fram á að nauðsynlegt hefði verið að neyða mat ofan í kæranda var ákvörðunin talin byggð á geðþótta. Formreglum hafði því ekki verið fylgt og í ljósi eindreginnar andstöðu kæranda við að matast var ekki talið að úkraínsk yfirvöld hefðu ekki haft hagsmuni hans að leiðarljósi þegar þau þvinguðu hann til að neyta fæðu. Hvað varðar þá aðferð sem notuð var til að neyða mat ofan í kæranda gerði dómurinn ráð fyrir því að yfirvöld hefðu fylgt þeim reglum sem um það giltu. Það að beita handjárnnum, munnopnara og sérstakri gúmmíslöngu, sem stungið er ofan í kokið, ef um mótþróa er að ræða, gæti hins vegar talist til pyndinga í skilningi 3. gr. ef aðgerðin var ekki gerð af læknisfræðilegri nauðsyn. Dómstóllinn komst að þeirri niðurstöðu að sú nauðung sem kærandi var beittur til að matast, án þess að sýnt væri fram á læknisfræðileg rök fyrir því, og að notkun þess búnaðar, sem gert var ráð fyrir í reglunum, gegn vilja kæranda, hafi verið slík meðferð að jafnaðist á við pyndingar skv. 3. gr. Var því brotið gegn 3. gr.

Dómstóllinn leit til þess að kærandi var fyrst skoðaður af lækni eftir að hann hafði verið í haldi í einn og hálfan mánuð. Áður en kærandi var hnepptur í varðhald hafði hann ekki þjáðst af neinum húðsjúkdómum og var heilsufar hans eðlilegt. Í sjálfstæðri læknisskoðun 8. maí 1998 var ráðlagt að kærandi fengi meðferð við exemi. Hins vegar var ekki farið eftir þeim meðmælum. Að auki fór ekki fram læknisskoðun né heldur fékk kærandi að hitta lækni frá 5. ágúst 1998 til 10. janúar 2000. Að áliti dómstólsins getur það ekki kallast viðunandi og eðlileg læknismeðferð í ljósi hungurverkfalls kæranda og þeirra sjúkdóma sem hann þjáðist af. Þá hafði ríkið ekki lagt fram nein skrifleg gögn um það hvernig matur var neyddur ofan í hann meðan á hungurverkfallinu stóð, hvers konar næring var notuð né hvers konar lækniaðstoð kærandi fékk. Undir þessum kringumstæðum taldi dómstóllinn að brotið hefði verið gegn 3. gr. þar sem skortur á læknishjálp og meðferð meðan kærandi var í varðhaldi hefði verið slík að telja yrði vanvirðandi meðferð.

Um 1. mgr. 5. gr.: Dómstóllinn benti á að varðhald teldist í sjálfu sér löglegt ef það byggðist á dómsúrskurði. Hins vegar lágu engir dómsúrskurðir til grundvallar áframhaldandi varðhaldi kæranda frá 29. maí 1997 til 1. nóvember 1999. Þær ákvarðanir um framlengingu varðhaldsins voru teknar af saksóknurum sem voru aðilar að málinu og gátu ekki talist sjálfstæðir embættismenn sem hafa heimild til að fara með dómsvald. Í ljósi stöðu og hlutverks þeirra gátu þeir ekki haft með höndum viðeigandi endurskoðun á lögmæti þeirrar ákvörðunar að framlengja varðhald kæranda. Dómstólar endurskoðuðu einungis þær ákvarðanir saksóknara um framlengingu varðhalds sem teknar voru 1. nóvember og 16. desember 1999, þegar þeir höfnuðu beiðni kæranda um lausn. Ekki voru gefnar neinar sérstakar ástæður fyrir höfnuninni né tiltekið hversu miklu lengur varðhald skyldi standa þótt farið hefði verið yfir hámarkstíma varðhalds að lögum 30. september 1998. Frekari rannsóknir voru fyrirskipaðar 1. nóvember 1999 af borgardómi Kíev og 16. desember 1999 af hæstarétti.

Dómsráðinn komst að þeirri niðurstöðu að varðhald kæranda hefði ekki verið lögmætt í skilningi 1. mgr. 5. gr. á þremur tímabilum: Frá 1. október 1997 (eftir aðra framlengingu varðhaldsins á þeim tíma sem dómsráðinn hafði lögsögu) til 1. nóvember 1999. Frá 16. til 22. febrúar 2000 (kæranda var ekki sleppt úr haldi fyrr en 23. febrúar 2000 þó að hámarkstími varðhalds þegar um framhaldsrannsókn fyrirskipaða af dómstólum væri að ræða hefði runnið út 16. febrúar 2000.) Frá 22. til 23. febrúar (kæranda var ekki sleppt fyrr en 23. febrúar 2000, degi eftir að búið var að taka ákvörðun um að láta hann lausan). Dómsráðinn komst því að þeirri niðurstöðu að brotið hefði verið gegn 1. mgr. 5. gr. þegar kærandi var í haldi án heimildar í lögum þessi þrjú tímabil.

Um 3. mgr. 5. gr. Dómsráðinn tók tillit til þess að kærandi var í varðhaldi frá 8. apríl 1997 til 23. febrúar 2000. Jafnvel þótt rannsókn efnahagsbrota sé flókin gat dómsráðinn ekki fallist á það að nauðsynlegt hefði verið að halda kæranda svo lengi í varðhaldi án skjótrar eða reglulegrar endurskoðunar dómara. Því komst dómsráðinn að því að brotið hefði verið gegn 3. mgr. 5. gr. Dómsráðinn komst að því að varðhald yfir kæranda stóð í 2 ár, 10 mánuði og 15 daga en af því tímabili gat dómsráðinn aðeins tekið til skoðunar 2 ár, 5 mánuði og 12 daga, þ.e. eftir 11. september 1997, en fyrr öðlaðist mannréttindasáttmálinn ekki gildi í Úkraínu.

Dómsráðinn taldi að þær ástæður sem upprunalega voru gefnar til skýringar varðhaldinu, þ.e. rannsóknarhagsmunir og grunur um að kærandi hefði framið þau afbrot sem hann var kærður fyrir, hefðu getað réttlætt gæsluvarðhald í upphafi. Eftir því sem leið á rannsóknina og öflun sönnunargagna var nær lokið urðu þær skýringar sífellt veikari. Í ljósi niðurstaðna síns um heilsufar kæranda og aðstæður hans í varðhaldinu taldi dómsráðinn að hann hefði ekki þurft að sæta svo löngu varðhaldi. Þar sem ekki lágu fyrir skýr sönnunargögn af hálfu ríkisins sem mæltu á annan veg taldi dómsráðinn að áframhaldandi varðhald yfir kæranda hefði hvorki verið nauðsynlegt né réttlætanlegt vegna sérstakra kringumstæðna. Þá benti dómsráðinn á það að önnur úrræði til að tryggja návist kæranda við réttarhöld voru ekki skoðuð að neinu ráði.

Dómsráðinn komst að því að þótt þær ástæður sem yfirvöld gáfu til að réttlæta varðhaldsvist kæranda í meira en 2 ár og 5 mánuði hefðu hugsanlega verið gildar og nægilegar í upphafi voru þær það ekki þegar fram liðu tímar. Af þeim sökum var brotið gegn réttindum hans skv. 3. mgr. 5. gr.

Kæranda voru dæmdar 1.000 evrur í skaðabætur, 20.000 evrur í miskabætur og 5.000 evrur vegna útlagðs kostnaðar á grundvelli 41. gr.

Einn dómari skilaði séráliti.